

ADHD i skolen -28-29 sept 2020

- Utfordrende atferd- hva gjør vi?
- Edvin M Eriksen
- Spesialpedagog og vel så det ..

Utfordrende atferd i skolen - hva gjør vi?

- Hva gjør vi når elever utviser utfordrende atferd?
- Råd for praktisk håndtering av utfordrende atferd.

Frustrasjon

- Hvor mange har vært frustrert? Sint? Rasende?
- Noen som har kastet ting? Ropt i sinne?
- Brukt stygge ord?

Frustrasjon

Frustrasjoner

- Frustrasjoner (over tid) krever utløp, reaksjon – aggresjon
- Alternativ introvert reaksjon – oppsamling av frustrasjon og tap
- I verste fall psykiske lidelser

(gutter – jenter)

Hva skal jeg gjøre?

- Svar: Ingen ting
- Det er for seint.
- Det har skjedd
- Forlat åstedet
- Ut av situasjonen
- ROLIG,ROLIG,ROLIG

Ulike typer normbrytende atferd

- **Overt** normbrytende atferd;
 - Aggressiv, konfronterende atferd (sloss – raseriutbrudd)
- **Kovert** normbrytende atferd;
 - Ikke-aggressiv atferd, skjult atferd (naske, skulke, bryte regler, bruke narkotika osv)
- **Destruktiv** normbrytende atferd
- **Ikke-destruktiv** normbrytende atferd
- **Re-aktiv** aggressiv atferd
- **Pro-aktiv** aggressiv atferd

To typer aggresjon

- 1. Pro-aktiv (Conduct disorder)
- 2. Reaktiv

Atferd

- Hva er atferd
- Og
- Hva er utfordrende atferd

Hva skal læres?

- Fag
- Fysisk mestring
- Atferd
- Emosjonell mestring
- Relasjonskompetanse
- Sosial forståelse og mestring

Ross Greene

- Kort fortalt er Dr. Greenes utgangspunkt at **«Kids do well if they can»**, eller at «unger gjør det riktige så sant de kan». Dersom vi har et barn i vår nærhet som utagerer eller innagerer, så er det en årsak til det som skjer. Og årsaken, sier Dr. Greene, er at barnet mangler **ferdigheter** for å reagere adekvat. Barnet vil, men får det ikke til.
- **Barnets evner til frustrasjonstoleranse, kommunikasjon, konflikthåndtering, fleksibilitet og problemløsning må støttes og bedres. Bare slik kan barnet hjelpes til en mindre grad av «eksplosjon» eller utenforskap. Bare slik reduseres det ødeleggende samspillet mellom barnet og omgivelsene rundt, enten det er hjemme, i barnehagen eller på skolen.**

Ross Greene

- Ross Greene – Om eksplosive barn & problemløsning gjennom samarbeid
- Professoreen Ross Greene er verdenskjent for å ha utviklet metoden
- "Collaborative problem solving" (CPS), noe som kan oversettes som
- "Problemløsning gjennom samarbeid." Han har blant annet skrevet
- bøkene "Eksplosive barn" (norsk oversettelse) og "Lost in School".
- Han har dessuten vært inspirasjon til det svenske STRATEGI-programmet

Ross Greene:

- Empati: *Forsikre deg om at du forstår barnets bekymring eller perspektiv på hva som gjør det vanskelig.*
- Definere problemet: *De voksne forsikrer seg om at barnet forstår deres/din bekymring.*
- Invitasjon: *Invitere eleven til et samarbeide for å komme fram til en løsning som både er realistisk og bra for begge parter (både oss og eleven).*
- Dette er det Dr. Ross Greene kaller **Collaborative and Proactive Solutions**, CPS, eller «Problemløsning gjennom samarbeid»

Et støtteperspektiv

- I støtteperspektivet ligger en forutsetning om at barnet søker *mestring og løsninger* gjennom problematferden (dvs. at det ønsker å få noe til som det anser som viktig), og at det trenger de voksnes forståelse og støtte for dette, uansett hvor negativt eller uønsket selve atferdsuttrykket måtte være, sett fra de voksnes synspunkt.

Atferd er språk

- Forutsetningen for å betrakte atferd som språk vil være at atferd har iboende *mening* og uttrykker en *intensjon*, og at denne intensjonen uttrykkes i en kodet form som ikke kan avleses direkte av atferden. ("Atferd" vil her si observert bevegelse og evt. produksjon av lyd).

Forandre barnet?

- Glem det
- La det være
- Atferdsterapi? Tja - nei

Se og forstå

- Barnets perspektiv/opplevelse
- Det finnes «ingen» vanskelige barn
- Bere barn som har det vanskelig

To Case

- Elev 8.klasse –jente
- Elev 1.klasse – gutt 6 år?

Et sårbarhetsperspektiv

- En viktig implikasjon av sårbarhetsperspektivet er at barn i en sårbar posisjon har behov for *støtte* – ikke sanksjoner. De fleste vil umiddelbart forstå at barn som har opplevd store følelsesmessige belastninger vil trenge støtte, men mange vil stille seg spørrende til at barn som uttrykker dette på en negativ eller antisosial måte skal møtes med et støtteperspektiv. En ser gjerne at lærere (og foreldre) setter et skille mellom atferd som er uttrykk for forståelige følelsesmessige reaksjoner, hjelpeløshet eller begrensninger hos barnet, og *proaktiv* atferd, hvor barnet tillegges en negativ intensjon med atferden.

Atferdsproblematikk og profesjonalitet

- Fra det emosjonelle
- Til det profesjonelle

Funksjonell atferdsvurdering

- Vurder:
- Bakgrunnshendelser /situasjon
- Forutgående hendelse
- Opprettholdende konsekvenser
- Atferdens funksjon

Profesjonelle tiltak

- Fra moralisering og emosjonelle reaksjoner
- Til profesjonelle tiltak
- Krever spesifikk kunnskap relatert til ulike typer vansker
- Som gir handlingskompetanse
- Som endrer negative holdninger

Mestring - Tap

- Barn og unge (og voksne) skal ha utfordringer. Det skal være forventninger.
- Men
- Dersom barn, unge (voksne) møter krav og forventninger som de ikke opplever å mestre (ikke har mulighet til å mestre)
- vokser frustrasjon – tapsopplevelse, aggresjon
- Introvert
- Eller
- Ekstrovert konsekvens: utfordrende atferd.

I forkant av problemet

- Hvordan ser problematferden ut?
- Hvor ofte skjer problematferden?
- Hvor lenge varer problematferden?
- Hvor forstyrrende eller farlig er problematferden?
- Hvilken situasjon ser ut til å starte problematferden?
- Når er det mest sannsynlig at problematferden inntreffer?
- Når er det minst sannsynlig..... ?
- Er det spesifikke betingelser, aktiviteter eller settinger som gjør problematferden verre?

TRIGGERE

- Kartlegg triggerere
- Sliten, lei, umotivert
- Stillesitting
- Fag –lærere
- Arena
- Lukt
- Lys
- Noe som skjedde i frimnuttet

Hvorfor?

- Før reaksjon , sanksjon, tiltak :
- Spørsmålet: Hvorfor? Hvordan forstå sinnet?
- Finne triggere
- Hvem, hva, hvorfor , når,

Hypersensitiv og impulsiv

- Forsterkede opplevelser og reaksjoner ved ADHD
 - Lyd, lys, kroppskontakt
- +
- Impulsivt reaksjonsmønster
 - (handler på impuls)
 - Inhibisjon spiller en stor rolle i refleksaktivitet, i å velge ut sanseinntrykk, i kontrollen av motoriske reaksjoner og i læringsprosesser. Inhibisjon blir ofte forklart med å stoppe eller vente. Det er ikke fullstendig korrekt. Inhibisjon betyr å la være å reagere på stimuli.

Overstimulering

- å prøve å unngå overstimulering. Begrense antall mennesker rundt på en gang.
- Klasserom
- Barnehage
- Selskap
- Kjøpesenter
- 17.mai

STRUKTUR

- STRUKTUR
- STRUKTUR
- STRUKTUR

Autoritativ ledelse

- Fast og kjærlig
- Forutsigbarhet
- Trygge relasjoner

Positivt fokus

- Ikke heng deg opp i uønsket adferd, men gi positive tilbakemeldinger til barnet når det gjør noe bra. Dette gjelder også når barnet forsøker å få til noe, men ikke får det til. Innsats bør belønnes, ikke bare resultatet.

Ignorering

- Ignorering er en effektiv teknikk ved uønsket atferd (Ogden 1987; Webster-Stratton 1999). Den bryter med det som elevene ofte forventer når de ikke følger regler eller oppfører seg negativt. Vanligvis får de mye oppmerksomhet fra læreren på den negative og uønskede atferden sin. En slik respons fokuserer på det negative og forsterker uønsket atferd. I mange tilfeller vil negativ respons fra den voksne oppleves som bedre for eleven enn ingen respons. Ved å ignorere den uønskede atferden gjør man det motsatte. Eleven, eller mer presist, elevens atferd, får ingen oppmerksomhet fra den voksne. Den voksne overser atferden fullstendig, vender seg bort fysisk og gir ingen blikk-kontakt. Læreren må være bevisst på bruken av kroppsspråk og unngå å bruke ignorering i situasjoner preget av affekt.

Straff - nei

- Dersom reaksjoner, sanksjoner, bortfall av goder etc skal kunne virke må barnet forstå hva det har gjort galt – hva som skjedde
- «Straff» som ikke forstås oppleves urettferdig og forverrer konflikter

(de fleste konflikter oppleves forskjellig av de ulike aktører)

Gamle metoder – moderne barn

- Straff – fratakelse av goder
- Utelukkelse – bortvisning/utvisning
- Skjenn – refs – irettesettelse
- Til rektors kontor
- Brev med hjem

Case

- Jente ungdomstrinnet
- Gutt 1.klasse
- Voksne som trigger uro/ frustrasjon
- Skjerp deg gutt! (jente?) (Atferds-modifikasjon)
- Han med ADHD (impulsiv) som alltid havner i trøbbel/kamp
- (trange korridorer, inngangsparti/trapp, ute i skolegården)

ODD og CD

- Bare en del av de elevene som *viser* atferdsproblemer i skolen, *har* en atferdsdiagnose slik dette er definert i de internasjonale diagnosesystemene DSM-4 og ICD-10. De to mest vanlige atferdsdiagnosene er oppositional defiant disorders (ODD) og conduct disorders (CD)

Kartlegg triggerer (Det er noe barnet reagerer på)

- Sted
- Personer
- Aktiviteter (stress, frustrasjon, angst)
- Lyd
- Lys
- Lukt
- Forutgående hendelser

Utvikle positive relasjoner mellom lærerne og atferdsproblematiskene elevene

- Relasjonene mellom elever påvirkes av det forholdet læreren selv oppretter til sine elever. Når disse relasjonene er gode, vil det styrke relasjonene mellom elevene. Det kan være vanskelig å få gode relasjoner til elever med alvorlige atferdsvansker. Grunnen kan være at eleven avviser vanlig kontakt, kanskje fordi erfaringene med andre voksne er svært negative. Den negative atferden i seg selv kan også bli en hindring for en god relasjon til læreren. Årsaken er at læreren ofte må gripe inn, noe eleven kan oppfatte som en uvennlig handling. Dersom relasjonen mellom læreren og en sosialt isolert problemelev er negativ, vil det lett forsterke avvisningen fra jevnaldrende i klassen. Når læreren er tålmodig, vennlig og viser personlig respekt for eleven, blir relasjonene svært ofte gradvis bedre. Da vil en isolert elev lettere bli akseptert av medelever, og negativ gruppedannelse mot læreren og skolens normer kan bli motvirket. Et effektivt tiltak kan være at for eksempel klassestyreren er sammen med den atferdsproblematiskene eleven i noen timer – alene. Læreren og eleven bør i disse timene gjøre noe som eleven liker, og aktiviteten kan gjerne foregå utenfor skolens område. Det gir mulighet til å møtes i en helt ny positiv situasjon, og det vil som regel føre til at relasjonen mellom elev og lærer bedrer seg. Denne positive relasjonen danner et godt grunnlag for en endret sosial rolle blant de andre elevene i klassen.

Skolens oppgave

- Lære fag
- Grunnleggende ferdigheter – hva er et?
- Lære og utvikle sosiale ferdigheter
- Mestre emosjoner
- Relasjonskompetanse
-

Skolekultur

- Forebygging og mestring av problematferd handler ikke bare om konkrete pedagogiske tiltak, men også om kulturen i den enkelte skole. Med det menes de verdier, holdninger, oppfatninger og innstillinger som finnes i skolen, og som kommer til uttrykk gjennom prioriteringer, samarbeid mellom lærerne, ledelsesform, refleksjoner og pedagogisk praksis (Rutter mfl. 1979). Disse verdiene og oppfatningene i skolens kultur er sjelden direkte uttalt, men likevel viser skolens kultur sammenheng med den pedagogiske virksomheten som foregår der, og med elevenes læring og atferd (Arfwedson 1984). De rådende verdiene og oppfatningene i skolen omkring undervisningen og elevene er viktige for å kunne forstå de atferdsproblemene som finnes i en skole (Nordahl 2000).

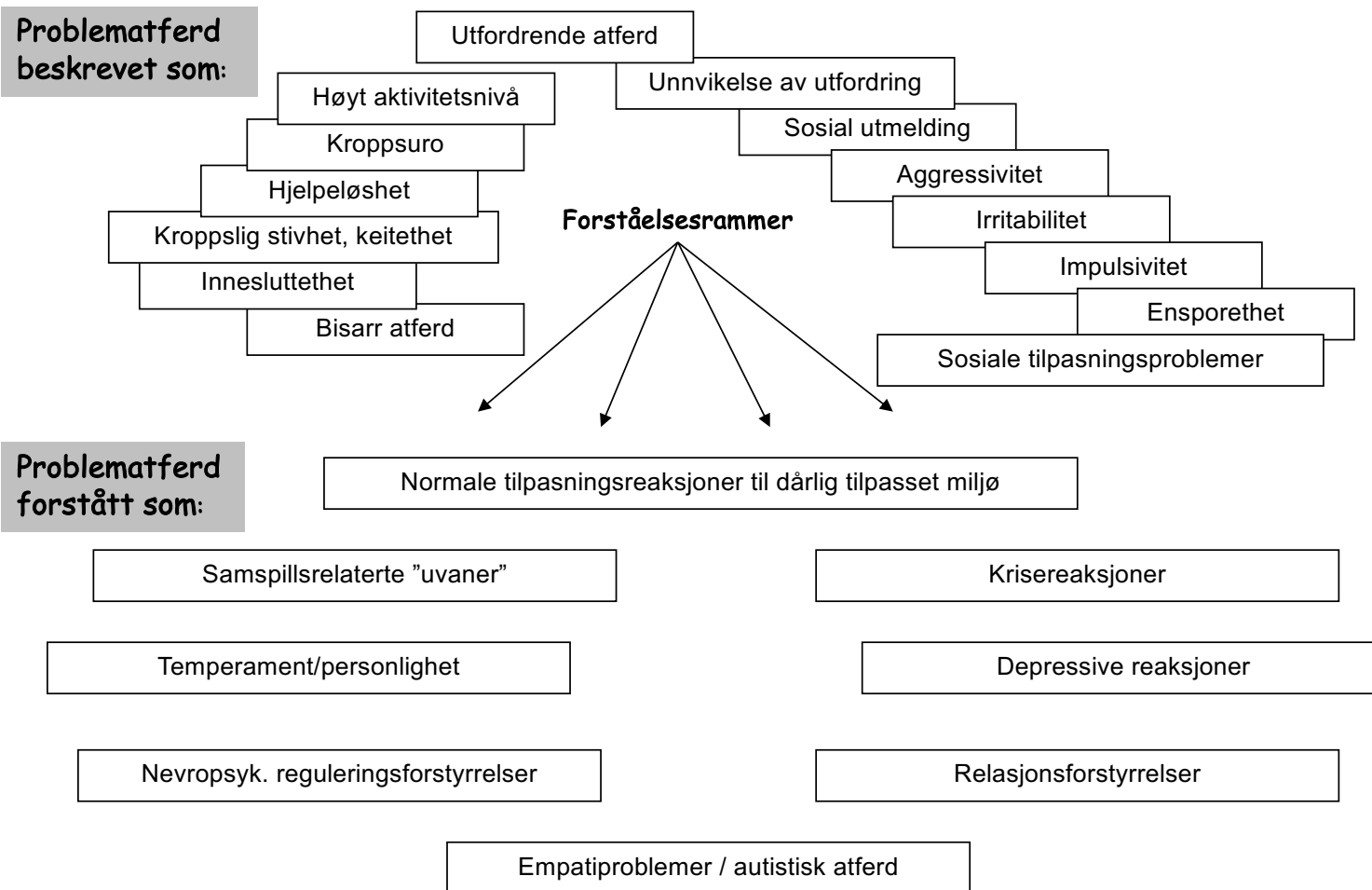
PALS-effekter

- Kollektivt baserte metoder
- De voksne reagerer "likt" , systematisk og viser profesjonalitet
- Skolen tar profesjonell kontroll
- Skolens nye evne til å analysere hendinger og se atferd i en kontekst
- Positive tilnærminger – fremme positiv atferd – i stedet for å forsøke utrangerte negative sanksjonsmetoder

Program

Navn på program	Innsatsområde	Målgruppe
Aggression Replacement Training (ART)	Sinnekontroll og sosiale ferdigheter	Elever som viser/står i fare for å vise atferdsproblemer
Connect (Respekt)	Atferdsproblemer	Alle elever i grunnskolen
De utrolige årene (Webster-Stratton)	Atferdsproblemer	Elever som viser/står i fare for å vise atferdsproblemer i barnehagen og på småskoletrinnet.
Du og jeg og vi to	Sosial kompetanse	Alle barn i barnehage og elever på småskoletrinnet
LP-modellen (Læringsmiljø og Pedagogisk analyse)	Atferdsproblemer og læringsmiljøet i skolen	Alle elever i grunnskolen
O'Leary-programmet	Mobbing	Alle elever i grunnskolen
PALS (Positiv atferd, støttende læringsmiljø og samhandling i skolen)	Atferdsproblemer	Alle elever/elever som viser/står i fare for å vise atferdsproblemer
Unge & Rus	Rusforebygging med vekt på alkohol	Alle elever på ungdomstrinnet samt foreldre
VERneykFRI	Halde unge nøykfrie	Alle elever på ungdomstrinnet
ZERO	Mobbing	Alle elever i grunnskolen/elever som er involvert i mobbing
Zippys venner	Sosial kompetanse og emosjonelle vansker	Alle elever på 1. trinn i grunnskolen

Atferd er mangetydig – selv om den er presist beskrevet

De 4 kjerneområdene - definisjoner

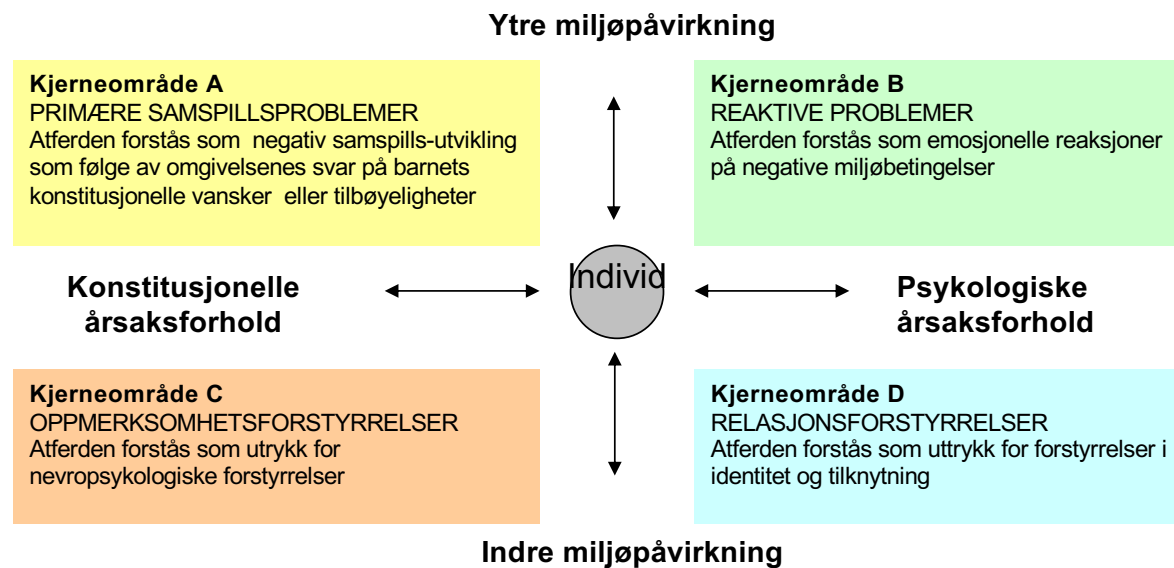

Fig. 2. DAT-Kon modellens 4 kjerneområder med forklarende tekst.

Kaufmann

- *Det fins ingen entydige definisjoner av atferdsvansker. Det er på tide at vi innser det faktum at atferdsavvik er det vi gjør det til. Det er ikke et objektivt fenomen som eksisterer uavhengig av våre sosiokulturelle regler.*
- (Kaufmann A. 2007)

individfokus

- Værsting, urokråke, bajas, bråkebøtte, aggressiv
- *Atferdsvansker, sosiale vansker, emosjonelle vansker, sosiale og emosjonelle vansker, atferdsavvik, atferdsforstyrrelser, uansvarlig atferd, u(a)sosial atferd, tilpasningsvansker, mistilpasning, utagerende atferd, disiplinproblemer.* Alle de første henspeiler **på** at det er barnet det er noe galt med, mens det siste , disiplinproblemer, gir assosiasjoner til at det er læreren som ikke takler problemet

Def atferdsforsvansker

- *Atferdsvansker er avvik fra aldersforventet atferd på en slik måte at det forstyrrer eller hemmer barnets egenutvikling og/eller forstyrrer andres liv. (Kirk 1972)*
- *Atferdsproblemer er atferd som er slik at samfunnet eller miljøet ikke kan akseptere den fordi den skaper problemer for miljøet. (Rørvik 1976)*

Et økologisk perspektiv

- Atferdsvansker kan vi bedre forstå som ubalanse i en persons økosystem, med andre ord som et interaksjonsproblem mellom individ og system. En slik ubalanse kan skyldes manglende samsvar mellom individet og forventninger fra systemet , eller manglende samsvar mellom forventninger fra ulike mikrosystemer – altså et mesoproblem

Tiltaksplanlegging

- Nøkkelen til riktige tiltak overfor barn med atferds- og konsentrasjonsvansker er forståelsen av barnets individuelle behov – ikke atferden (symptomene) isolert.
- Like ytre atferdstrekk , symptomer, kan ha ulike forklaringer – og kreve ulike tiltak

Et systemperspektiv....

- Der atferden utformes i samspill mellom mange faktorer i elevens liv.
- Du "eier" ikke din atferd alene.
- Elevens atferd må forstås i lys av hans livs- og skolehistorie.

Tiltak-Beskjeder

- Gi få beskjeder, sjelden mer enn én eller to om gangen.
- •Vær spesifikk på hvilken atferd du ønsker når du gir en beskjed.
- •Gi bare nødvendige beskjeder.
- •Ha realistiske forventninger og gi alderstilpassede beskjeder.
- •Gi «gjør»-beskjeder, bruk ikke anmodninger eller spørsmålsform.
- •Bruk «når – så»-beskjeder: Når du har ryddet på pulten din, så kan du ta friminutt.

Tiltak-beskjeder

- •Gi beskjeder på en positiv og høflig måte.
- •Gi forvarsler og påminnelser som kan hjelpe eleven til å følge beskjeden.
- •Støtt opp om beskjeder som kolleger gir.
- •Gi elevene en reell mulighet til å følge beskjeden – tillat at tiden går.
- •Ros elevene når de hører etter, og følg opp med konsekvenser når de ikke gjør det.

Kjeft og stress eller autoritative voksne

- Korte beskjeder – ett ord
- Autoritativ væremåte (Litt militært)
- Et atferds-trekk i gangen
- Gjenta ordre – dag etter dag

Praktiske rammer

SNAP Eksempel skole

- • 2 voksne
- • 6 elever fra 4. – 7. trinn
- • Fast sted: Oasen

- • Tid: fast dag i uka, ca 1 time 30 min
- • 10 ukers varighet
- • Materiell og lignende i fast skap

SNAP - PALS

- Innhold og mål for et Snapkurs
- Mål
 - - Lære kognitive problemløsningsferdigheter og sinnekontroll.
 - - Tiltak for å fremme barns sosiale ferdigheter.
 - - Teknikk for å lære/ øve selvkontroll
 - - Øve konkrete stoppteknikker

SNAP

- Målgrupper
 - • Gruppeledere
 - • To-tre medlemmer av PALS-teamet/ansatte på skolen
 - • Barnegruppe
 - • Fem-sju barn i barneskolealder <12 år
 - • Gruppesammensetning basert på kartlegging og vurdering
 - • Tiltak som del av det enkelte barns individuelle støtteplan

SNAP – Stop Now And Plan

- • Målsetting:
- • Lære kognitive problemløsningsferdigheter
- • Lære sinnekontroll - øve selvkontroll
- (Selvregulering - Emosjonell regulering – Selvdisiplin – Impulskontroll)
- • Sosial ferdighetstrening av barn i gruppe
- • Direkte instruksjon
- • Modellæring
- • Øvelser gjennom rollespill
- • Instruksjoner underveis
- • Ros og håndfaste belønninger for positiv atferd

ART - Aggression Replacement Training - et lovende metodeprogram

- Trening av sinnekontroll
- Trening av sinnekontroll er den emosjonelle komponenten i programmet (Goldstein et. al.) Målet med treningen er økt selvkontroll og at den unge skal lære å håndtere eller redusere eget sinne og aggresjon. I gruppen jobber ungdommen med å identifisere ytre og indre triggere (kognitive) og fysiske/kroppslige signaler hos ungdommen når han/hun erfaringsmessig reagerer med sinne og utagering overfor andre. Ungdommen lærer seg en sekvens for gjenkjenning av de ulike faktorene (ytre/indre hendelser, fysiologiske kjennetegn), og gjennom dette å trene økt selvkontroll. I treningen betegnes dette som sinnemestringssirkelen.
- Når man spør ungdom hva som skjedde da de ble rasende, svarer mange at de ikke vet, det bare skjedde. I gruppen utfordres ungdommen til nettopp å begynne å identifisere hva som skjedde, både utenfor og i dem selv, og hva de alternativt kunne gjøre i situasjonen. Deretter får de mulighet til å trene på å svare på provokasjoner uten sinne, ved hjelp av de ulike komponentene i sinnemestringssirkelen.

Prinsipper i treningsprosessen

- • Aktiv lytting, utforskende spørsmål og problemløsning
- • Vis barnet hva det skal gjøre
- • Snakk høyt om det du gjør
- • Bruk rollespill
- • Overse ufarlig problematferd
- • Vær rolig selv
- • Unngå argumentering
- • Gi barnet lyst til å øve
- • Kontakt barnet mellom treningsøktene
- • Undersøk om barnet trenger følge for å komme til treningen
- • Ønsk barnet velkommen
- • Gi belønning for oppmøte og for å gjøre hjemmeoppgaver
- Prinsipper

Symptomer

(Hva er det lærer ser)

Urolig
Rastløs
Utfordrende
Giddesløs
Går lett lei ting
Følger dårlig med i timene

Fortolkningsrammer *Hvordan kan symptomene forstås?*

Empatiforstyrrelser Urolig Rastløs Utfordrende Giddesløs Går lett lei ting	Sårbarhet/stressbarhet Urolig Rastløs Utfordrende	Perseptuelle vansker Urolig Rastløs Utfordrende
Oppmerksomhetssvikt Urolig Rastløs Utfordrende Giddesløs	Tilknytningsproblemer Urolig Rastløs Utfordrende	Manglende voksen ledelse Urolig Rastløs Utfordrende
Lærevansker Urolig Rastløs Utfordrende Giddesløs Går lett lei ting Følger dårlig med i timene	For lite utfordring Urolig Rastløs Utfordrende Giddesløs Går lett lei ting Følger dårlig med i timene	Frustrasjon/skuffelse Urolig Rastløs Utfordrende Giddesløs Går lett lei ting Følger dårlig med i timene

Behovsforståelse *Hvilke behov gir atferden signaler om?*

Handlingsgrunnlag *Hvilken støtte trenger eleven?*

Primære samspillsproblem – tiltak

- hjelpe foreldre til å se barnets *behov* og ikke feste seg unødige ved symptomene
 - hjelpe foreldrene til å utvikle nye strategier med bedre voksenkontroll
 - hjelpe de voksne til å se egne "rettigheter" i forhold til barnet. (Rett til å hevde egne behov, uten skyldfølelse)
 - bygge opp selvrespekt og mot til å gjøre tabber og feil i barneoppdragelsen
 - arbeide med samme tema i skole/barnehage og overfor foreldre
 - vektlegge barnets behov for sosial læring overfor voksne – ikke primært til jevnaldrende
 - tydelig kommunikasjon der den voksne ikke er redd for konfrontasjon, men samtidig evner å støtte
- © Stray, Borgen, Tunold, 2001

Relasjonsforstyrrelser

- I "gruppen" finnes ofte betydelig innslag av forsinket språkutvikling og oppmerksomhetsforstyrrelse (ADHD). De **primære årsaker** til barnets problem finnes i **omgivelsene** – i første rekke mangelfullt eller **forstyrret kontaktforhold til foreldrene i 1. til 2. leveår.**
- Barnets hovedproblemer blir etter hvert selve karakterforstyrrelsen.

Relasjonsforstyrrelser - tiltak

Viktige momenter i skolens tiltaksplanlegging (1):

1. Hvilke behov må dekkes hos eleven for å sikre at eleven får en meningsfylt skolehverdag? Hvilke ressurser og interesser hos eleven (og i elevgruppen) kan utnyttes? Hva er realistiske mål, og hvilken form bør opplæringen ha?
2. Hvilke muligheter finnes for å tilfredsstille elevens faglige og sosiale behov? Hvilke aktivitetsmuligheter finnes på skolen utover ordinære klasseromsaktiviteter. Hvilke aktivitetsområder er mulige og hvem kan bidra (lærere, miljøpersonale, assistenter som har spesielle ferdigheter, interesser)?
3. Behov for støtte i fritid? Behandlingsbehov? Behov for foreldrestøtte/-veiledning?
4. Hvem ved skolen er best egnet til de ulike oppgavene? Vekt på rent menneskelige kvaliteter og motivasjon for arbeidet. Liker den voksne å arbeide med "alternative" barn? Tåler den voksne å bli avvist? Behov for følelsesmessig ærlighet, romslighet, tålmodighet og "stayerevne".

Relasjonsforstyrrelser - tiltak

Nødvendige rammebetingelser for tiltak i skolen

- Oversiktlig og forutsigbarhet - En skolehverdag og fritid preget av en fast struktur hvor barnet vet hva som skal skje, og hvilke reaksjoner det blir møtt med. (God struktur gir mindre rom for kontrollutspill og destruktiv atferd, og øker mestringsfølelse og tillit).
- Muligheter for sosial skjerming - tilgang på omgivelser som gir de voksne muligheter både til å tilby eleven alternative aktiviteter og sosial trygghet. Rom for sosial læring gjennom tett voksenkontakt og identifisering med gode voksne ledere.
- God informasjon om barnets vansker i voksenmiljøet - (Barnet slåss med ryggen mot veggen. Små provokasjoner gir overdrevne forsvarsreaksjoner i form av aggressivitet, men også mer skjulte reaksjoner som hevn, plaging, bakvaskelse, ryktemakeri o.l.)

Relasjonsforstyrrelser - tiltak

Nødvendige rammebetingelser for tiltak i skolen (forts.)

- Gode muligheter for individuelt tilpasset opplæring, d.v.s. god voksendekning, og en fleksibel timeplan
- Kultur på skolen for at lærere håndplukkes til vanskelige oppgaver
- Et tett samarbeid mellom lærere som har med eleven å gjøre. Muligheter for møtevirksomhet, jevnlig og etter behov, med skolens ledelse, sosiallærer og annet personell ved skolen (Koordineringsteam, TPO-team)
- Muligheter for å foreta raske personellbytter i krisesituasjoner, for å avlaste de mest utsatte lærerne.
- Tilgang på “reserveøkonomi” for å kunne foreta utflukter og alternative aktiviteter utenfor skolens område på kort varsel.
- Muligheter for god voksenstøtte i friminutt, eller ved etablering av alternative friminutt

Relasjonsforstyrrelser – tiltak 1

- Bruk av **fast voksen** som støttespiller – identitetsfigur og **”Container”** (dvs en person som barnet uten frykt kan rette sin aggresjon mot .- som kan ta imot..)
- Den voksne bør være spesielt egnet for oppgaven og være under kontinuerlig veiledning av PP-rådgiver – event spesialist fra BUP
- **Sosial skjerming** gjennom bruk av smågrupper under god voksen ledelse – spesialpedagog/klinisk pedagog
- Skape **grunnleggende trygghet** gjennom å ha en voksen i nærheten til enhver tid.
- I ekstreme tilfeller bør barnet i en periode kun være sammen med voksen – før det seinere er klart for å introduseres for andre barn. Hensikt er **trygghet** – ikke segregering.

Reaktive problem

- Omfatter barn som har vært utsatt for voksen uforstand, overgrep eller neglisjering. Atferdsvanskene er svar på eller en reaksjon på en uholdbar situasjon, preget av skuffelse og frustrasjon overfor de voksne.
- I skolen er en elevfiendtlig struktur, preget av krav om tilpasning til omgivelser som ikke tar hensyn til barns behov for variasjon, utfordring og uforbeholden anerkjennelse , med på å utvikle den typiske *taperidentitet*.
- *Barnet markerer etter hvert egenverd overfor omgivelsene gjennom å mislykkes- i stedet for å tilpasse seg de voksnes krav. Det å mislykkes representerer for barnet en seier eller 'hevn' over de voksne.*

DSM-IV

- Atferdsforstyrrelse – Conduct disorder:
- Grunntyper normbrytende atferd:
- Aggressiv atferd overfor mennesker eller dyr
- Ødeleggelse
- Bedrageri eller tyveri
- Alvorlige brudd på normer eller regler

Ross Greene

- Greene gir ingen standardoppskrift på hvordan vi best kan hjelpe disse barna (og foreldrene),
- men han legger vekt på at foreldre bør være gode til å spørre barnet om hva barnet selv mener er problemet.

Greene

- Greene mener at man som forelder bør tenke proaktivt slik at man lettere kan unngå årsaker/kilder til aggressive utbrudd eller vanskelige situasjoner det er problematisk å komme ut av. Foreldre bør hjelpe barnet med å inngå kompromisser og lære det å uttrykke sin frustrasjon verbalt i stedet for på destruktive måter (for eksempel verbal og ikke-verbal aggresjon)

Tourettes syndrom og eksplosive raseriutbrudd – forekomst og risikofaktorer

- Eksplosive raseriutbrudd karakteriseres som plutselige, dramatiske, gjentakende episoder av verbal og/eller fysisk aggresjon som rent utviklingsmessig ikke er aldersadekvat og ikke står i proporsjon med den utløsende årsaken til raseriutbruddet. Dette er symptomer som klassifiseres som en egen forstyrrelse under 312.34 Intermittent Explosive Disorder (IED) i det amerikanske diagnosesystemet DSM-IV-TR.

Kartlegging av «Triggere» - tvang, tics, raseri, sinne

- Heftet ble første gang utgitt av Statped i april 2013, og er kun tilgjengelig på www.statped.no "Kartlegging av «Triggere». Tvang, tics, raseri, sinne", er utarbeidet av Kristian Øen ved Statped vest, med konsulentbistand fra Gerd Strand ved Nasjonalt kompetansesenter for AD/HD, Tourettes syndrom og narkolepsi (NK). T

Alvorlige atferdsvansker Effektiv forebygging og mestring i skolen

- **Veileder for skoleeiere og skoleledere**

Risikofaktorer knyttet til individet

- Blant individuelle risikokjennetegn som disponerer for atferdsproblemer, er følgende de mest sentrale (Kazdin 1996; Rutter mfl. 1998): impulsivitet, aggressivitet, hissig temperament, spenningssøking, lav IQ, nevrobiologiske og genetiske forstyrrelser (som ADHD), dårlige skolefaglige prestasjoner, omfattende skoleskulking, lav sosial kompetanse, depresjon, angst, dårlig eller overdrevent høy selvoppfatning og lav skåre i verbale ferdigheter, persepsjon og hukommelse.

Risikofaktorer knyttet til skolen

- Risikofaktorer i skolen knytter seg særlig til skolen som sosial kontekst og klassen som sosial samhandlingsarena. Skolemiljøer preget av mange elever med lav skolemotivasjon, lave gjennomsnittsprestasjoner og «antiskole»-holdninger framstår som en risikofaktor (Sørliie og Nordahl 1998). Andre skolerelaterte risikofaktorer er uklare regler og inkonsistent regelhåndhevelse, konfliktpreget og ikke-støttende klassemiljø, dårlige relasjoner mellom elev og lærer, lite struktur og lite elevengasjement i undervisningen, svak lærerkompetanse samt få, dårlig funderte og/eller smalsporede tiltak for forebygging og takling av så vel mer som mindre alvorlige atferdsproblemer (Ogden 2001; Sørliie 2000).

Trassyndrom

- Trassyndrom er som regel mer knyttet til hjemmet og foreldrene, mens atferdsforstyrrelse (som vanligvis gjelder eldre barn) også får innvirkning på skolen og samfunnet for øvrig, for eksempel fordi barnet skulker og stjeler. (Carr 1999)

MESTRINGSKATTEN

COPING CAT

ET KOGNITIV (FØLELSES-) ATFERDSTERAPEUTISK PROGRAM
FOR BARN MED ANGST

Hvor mange elever har eller er i høy risiko for alvorlige atferdsproblemer?

- I en rekke studier fra vestlige land, inklusive Norden, som er publisert i løpet av de siste 30 årene, konkluderes det med at mellom 10 % og 12 % av barne- og ungdomspopulasjonen viser problematferd i et slikt omfang og av en slik karakter at de kan vurderes som barn og unge i relativ risiko for senere alvorlige atferds- og tilkortkommingsproblemer. 1–5 % av dem kan hevdes å ha atferdsproblemer av alvorlig art (Durlak 1995). Sørli (2000) anslo i en forskningsbasert kunnskapsstatus om alvorlige atferdsproblemer at høyrisikogruppen i vårt land trolig omfatter ca. 1–2 % av elevpopulasjonen (11 000–22 000 elever), mens andelen i moderat risiko trolig omfatter ca. 3–5 % (38 000–56 000 elever). I de største bykommunene er den totale risikogruppen mest sannsynlig noe høyere enn i landet for øvrig, og omtrent like stor som rapportert i andre vestlige land (5–10 %).

Reaktiv tilknytningsforstyrrelse

- Kjennetegnes ved vedvarende avvik i barnets sosiale relasjonsmønster. Fryktsomhet og overdreven vaksomhet. . Aggresjon mot seg selv og andre. Tristhet. I noen tilfeller veksthemming. Direkte resultat av alvorlig omsorgssvikt, misbruk eller mishandling. Usikre diagnostiske kriterier.

Raseriutbrudd

- Konklusjonen er at raseriutbrudd ved TS er relativt vanlig og er assosiert med AD/HD og alvorlighetsgraden av tics. Studien peker på at raseriutbrudd ved TS kan utvikles som et resultat av flere årsaksfaktorer (inkludert psykologiske, biologiske og miljømessige faktorer). Av prenatale risikofaktorer ser det ut til at tobakksrøyking kan ha betydning, vel og merke kun hos amerikanerne. I utvalget fra Costa Rica var det alkohol og rusmidler og ikke tobakk som ga utslag. Dette gir implikasjoner for mer utdypende forskning som kan undersøke dette i et prospektivt perspektiv med kontrollgrupper og ikke minst undersøke flere risikofaktorer som kan ha betydning.

Kjennetegn ved atferdsproblem

- •Barnet nekter å følge beskjeder fra voksne, selv etter gjentatte påminnelser.
- •Barnet viser alvorlig og intens utagering ved raserianfall (for eksempel biter, slår, sparker og ødelegger ting)
- •Barnet klarer sjelden å roe seg ned selv, trenger svært mye hjelp fra voksne for å roe seg ned, og bruker lang tid på dette.
- •Barnet er tilsynelatende uprovosert aggressiv overfor andre barn og voksne, og raserianfall/aggresjon kan ikke forklares med at barnet er spesielt sliten eller trøtt, eller har opplevd noe som kan trigge aggresjonen.
- •Barnet ser ut til å ofte irritere andre med vilje, og skylder ofte på andre for egne feil.
- •Atferdsvanskene må med andre ord danne et mønster av overdrevent negativ, opposisjonell og aggressiv atferd som vedvarer over tid, som er avvikende i intensitet og omfang i forhold til det som er vanlig for andre barn på samme alder, og som medfører at barnets fungering i hverdagen